

ΑΡΧΑΙΑ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΛΑΤΙΚ ΠΛΗΜΙΟ ΠΡΩΤΑ

Κατά την Τουρκοκρατία η ύπαρξη του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού είχε ξεχασθεί από τον ελληνικό λαό. Αναφορές του συναντούμε στο έργο και τη δράση λογίων που έζησαν κατά κανόνα στο Βξωτερικό. Το όνομα Έλλην χρησιμοποιείται σπάνια και πάντα με την έννοια του ειδωλολάτρη και μάλιστα σε αντιπαραβολή με το Χριστιανό: η μάνα του ήταν Χριστιανή κι ο κύριος του ήταν Έλλην. Ας σημειώσουμε εδώ το γλωσσικά αναφομοιώτο εθνικό Έλλην. Από πρώτη ματιά φαίνεται ότι αυτό επιβάλλεται από μετρικές ανάγκες, ωστόσο δεν ήταν καθόλου δύσκολο να βρεθεί μιιά άλλη διατύπωση. Για τους Ρωμιούς της Τουρκοκρατίας οι Έλληνες ήταν πελώριοι και χεροδύναμοι, τόσο ψηλοί που όταν έπεφταν δε μπορούσαν να ξανασηκωθούν. Ο Ι.Θ. Κακριδής συγκέντρωσε στη μελέτη του "Οι Αρχαίοι Έλληνες στη Νεοελληνική Παράδοση" πολλές τέτοιες παραδόσεις. Οι θέσεις του είναι καθαρές και κατηγορηματικές: "Εδώ, ό,τι πρέπει να ξέρουμε είναι πως στο Μεσαίωνα κάθε συνειδητός δεσμός ανάμεσα στον ελληνικό λαό και στην αρχαία Ελλάδα είχε λείψει. Έλλην σήμαινε τον ειδωλολάτρη και τίποτα άλλο, μιιά σημασία που κρατήθηκε ζωντανή ως σήμερα ακόμη στην Κρήτη." και τονίζει πως "ο ελληνικός λαός ξαναπήρε το όνομα Έλληνες πριν από ενάμιση κάπου αιώνα"-η μελέτη του αυτή γράφτηκε πρώτα στα Γερμανικά το 1966. Πολύ περισσότερο, αυτό ισχύει για τα προελληνικά φύλα.

Οι πραγματικά εντυπωσιακές ομοιότητες διακοσμητικών θεμάτων των Σαρακατσάνων με αντίστοιχα θέματα της προϊστορικής κεραμικής οφείλεται στη συγγένεια των κοινωνικών συνθηκών, καθώς πρόκειται για κοινωνίες με "αρχαϊκή" δομή. Παρόμοιες αντιστοιχίες υπάρχουν και σε ηπειρώτικες γκλίτσες με κυκλαδικά ειδώλια, χωρίς εδώ να αντιμετωπίζονται από τους μελετητές ως επιβιώματα. Άλλωστε οι Σαρακατσάνοι, τμήμα του ελληνικού λαού που άλλαξε τουλάχιστον δυό φορές θρησκεία και διαμόρφωσε τη φορεσιά και τη γλώσσα του παραλληλα με το σύνολο του ελληνικού λαού θα ήταν ανεξήγητο να εμμένει επί χιλιετίες μόνο στα διακοσμητικά θέματα της φορεσιάς και της γκλίτσας, είδη καθημερινής γρήσης που γρήγορα φθείρονται και συνεπώς αναπαράγονται αδιάκοπα.

Κατά τη Βυζαντινή εποχή και την Τουρκοκρατία η στάση της Ορθόδοξης Εκκλησίας ήταν εχθρική προς την αρχαία τέχνη που την αντιμετώπιζε μόνον ως δημιουργό ειδώλων. Αυτό συνεχίζεται κι όταν γίνεται μερική συμφιλίωση με το αρχαίο ελληνικό πνεύμα.

Εικόνες αρχαίων σοφών συναντούμε στο Άγιον Όρος, στο νησί των Ιωαννίνων, στα Ζαγόρια, στο Ξωριά, τη Σιάτιστα, την Κωνσταντινούπολη, τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, τη Μικρά Ασία, την Παλαιστίνη και αλλού. Στο μοναστήρι των Βιλανθρωπινών, τοιχογραφία του 1542, που ο καθηγητής Γιώργος Λάκαρης αποδίδει πειστικά στους αδελφούς αγιογράφους Γεώργιο και Φράγκο Δικωτάρη, παριστάνει τον Πλάτωνα, τον Απολλώνιο, τον Αριστοτέλη, τον Πλούταρχο και τον Κείλωνά ενώ σε άλλες περιπτώσεις εμφανίζεται ο Όδων, ο Θαλής

* Κοιτάρι

και άλλοι. Στο μαναστήρι των Φιλανθρωπινών πάνω από τις μορφές μιά επιγραφή μας πληροφοροῦ πως οι επί σοφοί συνεδρίασαν σε σπίτι των Αθηνών και διακήρυξαν τη θεία ενανθρώπιση του Χριστού. Λίγο δύσκολο, βέβαια, να έγινε αυτή η συνεδρίαση γιατί ο Αριστοτέλης γεννήθηκε στα 384 προ Χριστού και ο Πλούταρχος στα 46 μετά Χριστόν.

Με την επίδραση των νέων ιδεών και ιδιαιτέρως με την ιδεολογική προετοιμασία της Επανάστασης, παράλληλα με το Ρωμίδος ή Γρεκός, επανέρχεται και το όνομα Έλληνας ή Ελληνάς, καθώς και η μνήμη της ξεχασμένης αρχαιότητας. Χαρακτηριστικό του τρόπου αναδρομής στο παρελθόν ανάλογα με τις κοινωνικές ή πολιτικές ανάγκες κάθε εποχής -θυμίζω εδώ τη φράση του Κλάουζεβιτς πως ο πόλεμος είναι συνέχιση της πολιτικής με άλλα μέσα- είναι το γεγονός της μονομερούς αναφοράς κατά την περίοδο της επαναστατικής προετοιμασίας στα πολεμικά κατορθώματα των αρχαίων Ελλήνων. Οι Σπαρτιάτες, η ναυμαχία της Γαλαμύνας, οι Θερμοπύλες εμφανίζονται όλο και συχνότερα. Αργότερα, καθώς η νέα Ελλάδα πάει να σχηματίζει το πολιτιστικό της πρόσωπο και να το στηρίξει σε μακριά παράδοση ανασύρονται απόκτη λήθη φιλοσοφοί και ποιητές.. Θυμίζω εδώ ασχολίαστο και τον γλωσσάμυντορισμό καθώς και τις πάμπολλες Ευριδίκες, Ευτέρπες και Πηνελόπες με σεγκούνια ή τους Αγαθοκλείς, Αλκιβιάδηδες και Περικλήδες με τσαρούχια που κυκλοφορούσαν στα καλύτεράμια των χωριών.

Σ'ό,τι αφορά την τέχνη θυμίζω πρόχειρα την ίδρυση στη Βιέννη, επτά χρόνια πριν από την Επανάσταση, της Φιλαρχαίου Εταιρείας. Ανάμεσα στους σκοπούς της περιλαμβάνει και "την αναζήτησιν παντός είδους αρχαιοτήτων" και παρακάτω προβλέπεται πως "τα συνάχθησόμενα αρχαιολογικά πράγματα αποταμιεύονται εις τας Αθήνας ή εις το Πήλιον Όρος εις τα επί τούτω κτίρια Μουσεία καλούμενα". Στο 9ο άρθρο σημειώνεται: "Η Εταιρεία επιτρέπει εις τα μέλη της, ίνα φέρωσι ως σημείον της αυτής συγκαταριθμήσεως εν δακτύλιον χρυσούν μεν δια τους ευεργέτας, χαλκούν δε δια τους συνηγόρους, φέρον την Γλαύκα μετά της έσωθεν επιγραφής Φιλομούσων, τα μέλη δε τα ανήκοντα εις το Γυμνάσιον του Πηλίου όρους φέρουσι και αυτά ως παράσημον εν δακτύλιον με την εικόνα του Κενταύρου και του Αχιλλέως". Στο ίδιο κλίμα εντάσσεται και η γνωστή φράση του Μακρυγιάννη "γι αυτά πολέμουμέ" όταν θέλησε και πέτυχε να αποτρέψει κάποιον αγωνιστή να πουλήσει αρχαιο άγαλμα σε ξένον περιηγητή.. Αργότερα έχουμε την ελληνική προσθήκη στο θέατρο των σκιών της φιγούρας του Μεγαλέξαντρου με περικεφαλαία, θώρακα, όδρυ και ασπίδα. Είναι από τα λίγα πρόσωπα του θιάσου που είναι σοβαρά, το φέρσιμό του είναι αξιοπρεπές και οι πράξεις του παληκαρίσιες.

Κατά το 19ο αιώνα και τις αρχές του 20ού, με την επικράτηση του νεοκλασικισμού στην επίσημη ελληνική τέχνη και την ακτινοβολία του προς το χωρικό περίγυρο, μορφές από την αρχαία τέχνη εμφανίζονται σε τοιχογραφίες αρχοντικών της Βόρειας Ελλάδας -στο Πά-

πιγχο, στη Νέβερσκα, το σημερινό Νυμφαίο, στην Καστοριά αλλά και στο Λεωνίδι της Πελοποννήσου. Χαρακτηριστικό αυτών των απεικονίσεων στην πλειοψηφία τους είναι η υποδήλωση της προέλευσής τους από αγάλματα με τη μονόχρωμη απόδοσή τους μόνο με σκιοφωτισμό. Σημειώνουμε, τέλος, την απομίμηση αρχιτεκτονικών στοιχείων της κλασικής οικοδόμιας με ευτελή υλικά π.χ. μαρμάρινων φορουσιών με κεραμικά, ισοδομικής τοιχοποιίας με σοβά και άλλα.

ΚΙΤΣΟΣ ΑΜΑΚΡΗΣ